

**Педагогічний музей України – учасник і співорганізатор
міжнародних музейних заходів:
досвід, висновки, перспективи**

Колосальний стрибок у розвитку засобів комунікації, поглиблення міждержавних взаємин і пов'язане з цим процесом спрощення прямих контактів між діячами культури, можливість обговорення проблем в будь-яких дискусійних форматах – усе це позитивно позначилося на активізації міжнародної співпраці українських музеїв. За умов формування громадянського суспільства в Україні міжнародне партнерство між музейними інституціями є абсолютно необхідним. Цілком поділяємо думку керівника Фонду дослідження давніх цивілізацій (FRAC), директора Музею Трипілля в США І. Форостян, що «музейні зібрання можуть слугувати дієвим позитивним засобом культурної дипломатії, зводячи містки між окремими людьми та цілими народами» [5, с. 16].

Зазначимо, що міжнародна діяльність – це не інновація, навпаки, вона є одним із традиційних напрямів роботи будь-якого музею, принаймні це регламентовано в окремому розділі «Міжнародна діяльність музеїв» Закону України «Про музеї та музейну справу» (стаття 25).

Аналіз наукової літератури дає підстави констатувати, що наразі теоретико-методологічні й суто практичні аспекти міжнародної діяльності музеїв ще не стали предметом спеціального комплексного дослідження в українському музеєзнавстві. Водночас існує кілька праць українських істориків, музейників та культурологів, де проблема міжнародної діяльності українських музеїв висвітлена частково. Так, Юрій Савчук у статті «Музейний фронт» (2015), детально аналізуючи новітні музейні проекти, реалізовані спільно з провідними музейними закладами Європи і світу у XXI ст., цілком слушно акцентує: «Виставки культурних цінностей за кордоном – апробований та ефективний інструмент зовнішньої політики держави, її ку-

льтурний та етнічний маркер на цивілізаційній мапі світу» [4]. Оксана Розумна в аналітичній доповіді «Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи» (2016) торкається досліджуваної проблеми фрагментарно, наголошуючи на тому, що представлення України на виставках у провідних музеях світу, а також участь в інтернет-проектах на популярних ресурсах є стратегічним питанням для українських музеїв [3, с. 27]. Прикладом докладного висвітлення міжнародної діяльності конкретного музею є стаття Ганни Грох «Міжнародні виставки у діяльності Національного художнього музею України» (2000) [1].

Мета цієї статті – на конкретних прикладах висвітлити напрями міжнародної діяльності Педагогічного музею України у 2017 році та окреслити перспективи роботи музею у цій сфері.

Будь-яка установа буде успішною, коли у своїй діяльності неухиально дотримуватиметься власної місії. Місія Педагогічного музею України – збереження, вивчення, комплектування фондів, наукова інтерпретація і презентація історії та сучасного стану української освіти та педагогічної думки. Відповідно до цієї місії, Педагогічний музей України здійснює міжнародну партнерську діяльність з метою презентації та популяризації української педагогічної спадщини, представлення її як невід’ємної частини європейського освітнього процесу, активної інтеграції у світовий культурний простір. Ця діяльність практично реалізується у кількох головних напрямках: участі у міжнародних музейних виставках, участі науковців музею у музейних конференціях за кордоном, організації міжнародних музейних заходів в Україні та розширенні доступності музею для іноземних відвідувачів. Розглянемо кожен напрям докладніше.

Новим напрямом міжнародної діяльності Педагогічного музею України є участь в міжнародних виставкових проектах, у процесі реалізації яких популяризуються фонди музею, а відтак поліпшується його імідж, встановлюються зв’язки з музейними партнерами з різних країн. У 2017 р. музей вперше став

учасником Міжнародної пересувної виставки «Шляхи освіти слов'янських народів» / «Paths of education in the Slavic world», яка експонувалась у Словенському Шкільному музеї в Любляні (Slovenski šolski muzej) у січні-квітні 2017 р. [6]. Участь у виставці взяли 10 слов'янських країн: було представлено 7 національних музеїв освіти з Любляни (Словенія), Загреб (Хорватія), Белграда (Сербія), Києва (Україна), Габрово (Болгарія), Праги (Чехія) та Братислави (Словаччина), а також матеріали дослідників історії освіти з Росії, Боснії і Герцеговини та Чорногорії.

Кожен музей-учасник представив 24 фотографії (в електронному вигляді) з власних фондів з розгорнутими підписами рідною та англійською мовами в шести тематичних розділах: 1) кроки в розвитку грамотності, 2) педагоги, вчителі, жінки-педагоги, 3) шкільні будівлі, 4) шкільні уроки, 5) шкільні підручники та педагогічна література, 6) навчальні посібники та шкільне обладнання.

Наприклад, розділ «Шкільні підручники та педагогічна література» було проілюстровано фотографіями обкладинок чотирьох видань з фондів Педагогічного музею України з відповідними експлікаціями українською та англійською мовами. Зауважимо, що підготовка самих експлікацій для міжнародної виставки – досить складний процес, який вимагає подання інформації у дуже сконцентрованому вигляді з урахуванням того, що іноземному відвідувачу імена українських педагогів та назви їхніх праць невідомі. Подасмо тексти експлікацій для українських підручників та педагогічної літератури, які були представлені у відповідному розділі виставки.

1. «Буквар» видатного українського поета Тараса Шевченка (1814–1861), виданий 1861 року тиражем 10 000 для початкового навчання грамоти дітей та дорослих українців рідною мовою в недільних школах. Складений із найкращих зразків українського фольклору та частково з власних творів («ABC Book» by an outstanding Ukrainian poet Taras Shevchenko (1814–1861) published in 1861 in edition of 10 000 thousand copies for the initial teaching of literacy for Ukrainian children and adults in

their native language in Sunday schools. A composite of the best samples of Ukrainian folklore and partly from his own works).

2. Перший офіційний український педагогічний журнал «Світло» виходив у Києві у 1910–1914 рр. і відіграв важливу роль у консолідації українських педагогів та громадських діячів довкола ідеї національної школи, був трибуною для обговорення шляхів розвитку національної освіти, платформою становлення української методичної науки (The first official Ukrainian pedagogical magazine «Svitlo» was published in Kiev from 1910 to 1914 and was instrumental in consolidating Ukrainian teachers and public figures around the idea of the national school; it was a tribune for discussion of the ways of developing national education, a platform of the formation of Ukrainian methodical science).

3. Підручник Миколи Чайковського (1887–1970) – один із перших підручників з алгебри українською мовою. Виданий у Празі у 1925 р. під назвою «Алгебра. Повний курс середньої школи та для самоосвіти. Книга І». Мета підручника – поширення математичної культури та популяризація нових дидактичних ідей (The coursebook by Nikolay Tchaikovsky (1887–1970) was one of the first algebra schoolbooks in Ukrainian. It was published in Prague in 1925 under the title «Algebra. A Complete Course for the Secondary School, and for Self-Education. Book I». The aim of the coursebook was the spread of mathematical culture and promotion of new didactic ideas).

4. «Буквар» Лідії Дєполович (1869–1943) протягом 1930–1950-х років перевидавався 19 разів. Загальний тираж букварів Дєполович перевищив 10 мільйонів екземплярів. За букварем Дєполович виросло не одне покоління українських дітей («ABC Book» by Lidiya Depolovich (1869–1943) was republished 19 times over the span of 1930–1950s. The total circulation of ABC book by Depolovich was over 10 million copies. More than one generation of Ukrainian children grew with ABC book by Depolovich).

Міжнародна виставка «Шляхи освіти слов'янських народів» стала яскравим наочним підтвердженням того, що культура та

ідентичність кожного слов'янського народу матеріалізуються в артефактах презентованій в експозиції освітньої спадщини. Поза сумнівом, потенціал міжнародних виставок величезний. Створюючи зв'язки між різними культурами, вони сприяють взаємопорозумінню, а світова спільнота, у результаті співпраці між музеями по всьому світу, тільки вииграє. До того ж міжнародні виставки працюють на світову популярність усіх країн-учасниць і підвищують імідж та впізнаваність кожного музею-учасника.

Ще один важливий напрям міжнародної діяльності Педагогічного музею України – участь у музейних конференціях, що відбуваються в інших країнах. У 2017 р. музей вперше взяв участь у 17-му Міжнародному симпозіумі музеїв історії освіти (офіційна назва — 17th International Symposium for School History Museums & Collections), який відбувся 5–8 липня 2017 р. у м. Дордрехті (Нідерланди) в Dutch national museum of education (Нідерландський національний музей історії освіти) [7]. Цей захід відбувається раз на два роки у різних країнах світу. Цьогоріч участь у симпозіумі взяли 15 країн: Австралія, Данія, Естонія, Італія, Латвія, Литва, Нігерія, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Сербія, Словаччина, Словенія, Україна, Франція. Всього учасників було близько 40 осіб, і, на наш погляд, така кількість учасників є оптимальною, адже дає можливість уважно вислухати та обговорити всі доповіді, з усіма познайомитися, вдало спілкуватися.

Найбільш цікавими, а отже, й такими, що найкраще запам'яталися, були доповіді колег-музейників зі Словенії, Норвегії та Нідерландів. Так, представник Словенського музею історії освіти (Slovenski šolski muzej) Бранко Шустар докладно висвітлив зміст реалізованого музеєм виставкового проекту «Шляхами освіти слов'янських народів», учасником якого є й Педагогічний музей України. Колега з цього ж музею Матей Рібарік виступила з цікавою і дуже вдало проілюстрованою старими фотографіями доповіддю «Клас природи: шкільний сад вчора, сьогодні, завтра».

Виступ представниць Музею історії освіти в Осло (Oslo Schoolmuseum) Ауд Рудшаген та Маріті Гесьєдал стосувався музейного освітнього проекту «Вони забрали нашу школу — молодь в окупованому Осло», який розроблений спеціально для показу у школах Норвегії. Проект являє собою симбіоз музейної виставки і театралізованої постановки з інтерактивними елементами та висвітлює початок війни в Норвегії та діяльність двох організацій: прихильників і противників нацизму.

Були і суто наукові виступи про результати досліджень музейної колекції. Скажімо, працівник Нідерландського національного музею історії освіти Жак Дане у доповіді «Освіта у Нідерландських колоніях (близько 1900 р.)», спираючись на фонди музею (фото, підручники, навчальні плакати), докладно розповів про особливості навчального процесу у Голландській Ост-Індії (нині Індонезія).

До програми симпозіуму було включено обидві доповіді представників Педагогічного музею України. У своєму виступі директор музею Олександр Міхно розповів про останні виставкові проекти музею: виставки «Українська книга 1917–1921 рр.», «Писано власноруч» (рукописи українських педагогів Т. Лубенця, Б. Грінченка, С. Русової, В. Сухомлинського), «Фонотека: навчальний вініл», а також про довготривалий виставковий проект, присвячений педагогічній спадщині Василя Сухомлинського.

Виступ старшого наукового співробітника Кіри Степанович про особливості роботи Педагогічного музею України з різними категоріями відвідувачів був, на наш погляд, одним із найважливіших як зі змістового, так і з формального боку, оскільки містив кілька атрактивних елементів. Спочатку це коротке відео про Педагогічний музей України, далі – власне розповідь про реалізовані проекти — «Школу юного екскурсовода», «Школу музейної магії» та «Школу для музейників по роботі з особливими відвідувачами», а наприкінці виступу К. Степанович запросила присутніх виконати танок під українську народну дитячу гру-пісню «Ой на горі жито – сидить зайчик», яку сама й виконувала.

Особливо цікавим для європейських колег став проєкт «Школа для музейників по роботі з особливими відвідувачами», оскільки проєкт дає базові знання про різні порушення, а також інструментарій для роботи з ними. Випускники проєкту вміють адаптовувати екскурсії, створювати окремі проєкти та музейні заняття для особливої категорії відвідувачів. Музеї в Європі обладнані відповідно і доступні для цих людей. Але, як правило, працівники музею для цих відвідувачів проводять стандартну екскурсію, завдання ж донести музейну інформацію до людини з особливими потребами лежить на особі, яка супроводжує цю людину, а не на музейникові. Таким чином, розповідь про «Школу для музейників по роботі з особливими відвідувачами» викликала загальне схвалення і жваве обговорення.

Можемо констатувати, що третій день роботи симпозіуму був днем України і Педагогічного музею України. Наші виставкові та освітні проєкти реалізовані на відповідному рівні і не лише абсолютно не поступаються зарубіжним, а й випереджають їх у різноманітності (тимчасові виставки, присвячені педагогічним персоналіям, і довготривалі проєкт-випанування Василя Сухомлинського, різні освітні програми) та кількості (це особливо актуально, оскільки всі музеї історії освіти мають невеликий штат). Нашу увагу до педагогічних персоналій вважаємо перевагою і не маємо наміру скорочувати цей напрям роботи Педагогічного музею України. Натомість в інших музеях історії освіти персоналії представлені дуже фрагментарно, основний акцент вони переносять на сам процес навчання. Переконані, що напрацювання Педагогічного музею України у висвітленні педагогічної спадщини окремих персоналій можуть стати в пригоді і колегам з інших профільних європейських музеїв.

Таким чином, участь Педагогічного музею України у 17-му Міжнародному симпозіумі музеїв історії освіти – це беззаперечний успіх, що є наслідком систематичної наполегливої роботи всього колективу музею в усіх напрямках музейної діяльності. Україна і Педагогічний музей були представлені фаховий

європейській спільноті на гідному рівні. Ми впевнилися у власних силах, зрозуміли, що рухаємось у річищі загальноєвропейських тенденцій, збагатилися новими ідеями.

Суттєвим напрямом міжнародної діяльності Педагогічного музею України є організація міжнародних музейних заходів спільно з українськими колегами. Так, у 2017 р. музей став співорганізатором XIII науково-практичної конференції Європейської асоціації музеїв історії медицини / European Association of Museums for the History of Medical Sciences (EAMHMS), що відбулася 21–25 серпня в Києві у Національному музеї медицини України [2]. Тема конференції – «Програми для дітей та молоді у медичних та наукових музеях. Теоретичні та практичні аспекти» – була цікавою для нас і не зовсім очікуваною для представників суто наукових музеїв. Під час конференції колеги зі Швеції, Естонії, Литви, Нідерландів та Індії ознайомилися з досвідом українських музейників, а саме – з дитячими програмами Педагогічного музею України та Національного музею медицини України. В нашому музеї дитячі програми були представлені учасникам конференції у незвичайний спосіб, що передбачав залучення фольклорного колективу: старший науковий співробітник музею К. Степанович презентувала авторську інтерактивну програму для дітей з особливими потребами у супроводі традиційних українських ігор та танців у виконанні гурту «Рожаниця».

Традиційним є ще один напрям діяльності музею, що пов'язаний з міжнародною співпрацею і спрямований на покращення іміджу музею. Йдеться про екскурсії стаціонарною експозицією музею, що проводяться іноземними мовами для відвідувачів з інших країн. Протягом 2017 року в Педагогічному музеї України проведено 17 таких екскурсій англійською, французькою та іспанською мовами для відвідувачів з Аргентини, Бельгії, Ізраїлю, Ірландії, Іспанії, Китаю, Німеччини, Польщі, США, Туреччини, Японії.

Значні можливості для активізації міжнародної діяльності дає присутність музеї у мережі інтернет та, зокрема, у соціальних мережах. Сьогодні наявність сучасного інформативного сайту

є не лише ознакою того, що музей справді відкритий для відвідувачів, але й дієвим способом розширення аудиторії, в тому числі і міжнародної. Сьогодні сайт Педагогічного музею України україномовний з можливістю автоматичного онлайн-перекладу, що забезпечується перекладачем Google (адреса сайту <http://pmu.in.ua/>). Згідно з даними сервісу Google Analytics, у 2017 році сайт музею відвідали користувачі з Бразилії, Ізраїлю, Казахстану, Нідерландів, Німеччини, Південної Кореї, Польщі, Російської Федерації, Сінгапуру, Туреччини, США та Швеції.

Таким чином, міжнародна діяльність Педагогічного музею України у 2017 р. – це участь у міжнародних музейних виставкових проєктах, міжнародних музейних конференціях (симпозіумах) в інших країнах, організація міжнародних музейних заходів в Україні, екскурсії для відвідувачів-іноземців. Ці напрями діяльності уже апробовано, їхню ефективність доведено реальною участю працівників музею у міжнародних заходах за кордоном. Перспективними напрямками міжнародної діяльності музею є співпраця з іноземними громадськими організаціями, зокрема з Польським інститутом у Києві та Гете-інститутом, у сфері організації спільних виставок навчальної літератури (у фондах музею зберігається значна кількість книг німецькою та польською мовами), організація в Києві XIX Міжнародного симпозіуму музеїв історії освіти у 2021 році, створення міжнародних музейних виставкових проєктів в нашій країні на базі Педагогічного музею України та участь у грантових проєктах.

Джерела та література

1. Грох Г. Міжнародні виставки у діяльності Національного художнього музею України / Ганна Грох // Музей: менеджмент і освітня діяльність. – Львів: Літопис, 2000. – С. 98-102.
2. Конференція Європейської асоціації музеїв історії медичних наук (EAMHMS) у Києві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/39700>

3. Розумна О. П. Культурна дипломатія України: стан, проблеми, перспективи / Політика культурної дипломатії: стратегічні пріоритети для України: зб. наук.-експерт. матеріалів / за заг. ред. О. П. Розумної, Т. В. Черненко – К. : НІСД, 2016. – 92 с.
4. Савчук. Ю. Музейний фронт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prostir.museum.ua/post/34545>
5. Форостян І. Про важливість і необхідність співпраці між історичними музеями в нинішньому геополітичному вимірі / Ірина Форостян // Історія давньої зброї. Дослідження 2014: Зб. наук. пр. – К.: Ін-т історії України НАНУ, 2014. – С. 16-18
6. Poti izobraževanja v slovanskem svetu / Paths of education in the Slavic world. Educational museums, pedagogues and historians discover the cultural development (ed. B. Šuštar), International travel exhibition, Ljubljana 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zzds.si/2017/01/05/poti-izobrazevanja-v-slovanskem-svetu-paths-of-education-in-the-slavic-world>
7. The 17th International Symposium for School History Museums & Collections in Dordrecht in July 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.onderwijsmuseum.nl/symposium-2017>